

KOMBINATORIKA

Kombinatorika se zabývá vytvářením skupin o určitém počtu prvků k vybíraných z množin o n prvcích a určování počtu těchto skupin.

Při tomto vyhledávání skupin prvků jde o tyto odlišnosti:

- ve skupině prvků na jejich pořadí buď záleží, nebo nezáleží
- ve skupině prvků se prvky budou opakovat nebo nebudou

Základní pravidla kombinatoriky

Kombinatorické pravidlo součtu: Jsou-li $A_1, A_2, \dots, A_n$ konečné množiny, které mají po řadě $p_1, p_2, \dots, p_n$ prvků, a jsou-li každé dvě množiny disjunktivní, pak počet prvků množiny $A_1 \cup A_2 \cup \dots \cup A_n$ je roven $p_1 + p_2 + \dots + p_n$.

Konečné množiny $\Rightarrow A_1$ má p_1 prvků, A_2 má p_2 prvků, atd.

Disjunktivnost $\Rightarrow$ nemají žádné společné prvky

$\cup \Rightarrow$ sjednocení.

Kombinatorické pravidlo součinu: Počet všech uspořádaných k -tic, jejichž první člen lze vybrat n_1 způsoby, druhý člen po výběru prvního n_2 způsoby atd. až k -tý člen po výběru všech předcházejících členů n_k způsoby, je roven $n_1 * n_2 * \dots * n_k$.

Při výpočtech kombinatorických úloh se využívá **$n!$ – faktoriál**. A je definován takto:

$$n! = n(n-1)(n-2) \dots * 5 * 4 * 3 * 2 * 1$$

$$5! = 5 * 4 * 3 * 2 * 1 = 120$$

Pro zjednodušení zápisů byl zaveden symbol $\binom{n}{k}$, čteme **n nad k** , nazýváme **kombinační číslo**.

$$\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!} \quad \text{pro } 0 \leq k \leq n$$

$$\binom{n}{k} = n$$

$$\binom{n}{n} = 1$$

$$\binom{n}{0} = 1$$

$$\binom{0}{0} = 1$$

$$\binom{n}{k} = \binom{n}{n-k}$$

$$\binom{n}{k} + \binom{n}{k+1} = \binom{n+1}{k+1}$$

Variace bez opakování

kčlená variace z n prvků je uspořádaná ktice sestavená z těchto prvků tak, že každý prvek se v ní vyskytuje nejvýše jednou (na pořadí prvků ktice tedy záleží). Počet všech kčlenných variací označujeme $V_k(n)$.

$$V_k(n) = n \cdot (n-1) \cdot (n-2) \cdot \dots \cdot (n-k+1)$$

$$V_k(n) = \frac{n!}{(n-k)!}$$

Příklady na variace bez opakování

Výbor sportovního klubu tvoří 6 mužů a 4 ženy. Urči:

- kolika způsoby z nich lze vybrat předsedu, místopředsedu, jednatele a hospodáře,
- kolika způsoby z nich lze vybrat funkcionáře podle a) tak, aby ve funkci předsedy byl muž a ve funkci místopředsedy žena nebo obráceně,
- kolika způsoby z nich lze vybrat funkcionáře podle a) tak, aby právě jedním z nich byla žena.

a) $p = V_4(10) = \frac{10!}{6!} = 10 \cdot 9 \cdot 8 \cdot 7 = 5\,040$

Funkcionáře lze vybrat 5 040 způsoby.

Máme k dispozici 10 lidí, z nichž chceme vybrat čtveřici, ve které záleží na pořadí.

b) $\begin{array}{cccc} P & M & J & H \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \hline & & \underbrace{} & \end{array}$ nebo $\begin{array}{cccc} P & M & J & H \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \hline & & \underbrace{} & \end{array}$
muž žena kdokoliv   žena muž kdokoliv

$p_1 = V_1(6) \cdot V_1(4) \cdot V_2(8)$ nebo $p_2 = V_1(4) \cdot V_1(6) \cdot V_2(8)$

$p = p_1 + p_2 = 2 \cdot \frac{6!}{5!} \cdot \frac{4!}{3!} \cdot \frac{8!}{6!} = 2 \cdot 6 \cdot 4 \cdot 8 \cdot 7 = 2\,688$

Funkcionáře lze za daných podmínek vybrat 2 688 způsoby.

c) $\begin{array}{cccc} P & M & J & H \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \hline & & \underbrace{} & \end{array}$ $\begin{array}{cccc} P & M & J & H \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \hline & & \downarrow & \end{array}$
kterákoliv trojice mužů, záleží na pořadí   kterákoliv žena
↓
kterákoliv žena

$\begin{array}{cccc} P & M & J & H \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \hline & & \downarrow & \end{array}$ $\begin{array}{cccc} P & M & J & H \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \hline & & & \downarrow \end{array}$
kterákoliv žena   kterákoliv žena

$p = 4 \cdot V_1(4) \cdot V_3(6) = 4 \cdot \frac{4!}{3!} \cdot \frac{6!}{3!} = 4 \cdot 4 \cdot 6 \cdot 5 \cdot 4 = 1\,920$

Funkcionáře lze za dané podmínky vybrat 1 920 způsoby.

Urči, kolika způsoby lze sestavit rozvrh na jeden den pro třídu, v níž se vyučuje 12 předmětům a každému nejvýše hodinu denně, má-li se skládat ze šesti předmětů. V kolika z nich se vyskytuje daný předmět a v kolika z nich je tento předmět zařazen na 1. vyučovací hodinu?

$$p_1 = V_6(12) = \frac{12!}{6!} = 12 \cdot 11 \cdot 10 \cdot 9 \cdot 8 \cdot 7 = 665\,280$$

Vybíráme 6 předmětů ze 12 předmětů a záleží na pořadí.

$$p_2 = 6 \cdot V_5(11) = 6 \cdot \frac{11!}{6!} = 6 \cdot 11 \cdot 10 \cdot 9 \cdot 8 \cdot 7 = 332\,640$$

Daný předmět může být v šesti různých hodinách, k němu vybíráme dalších 5 předmětů z 11 zbylých.

$$p_3 = V_5(11) = \frac{11!}{6!} = 11 \cdot 10 \cdot 9 \cdot 8 \cdot 7 = 55\,440$$

Vybíráme jen pěti následujících předmětů po 1. vyučovací hodině z 11 zbylých předmětů.

Permutace bez opakování

Permutace z n prvků je uspořádaná n tice z těchto prvků. To znamená, že do skupiny vybereme všech n prvků a jejich pořadí zaměňujeme. Počet všech permutací označujeme **$P(n)$** .

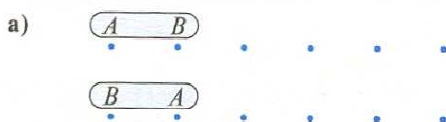
$$P(n) = n!$$

Příklady na permutace bez opakování

Urči, kolika způsoby se v šestimístné lavici může posadit 6 chlapců, jestliže:

a) dva chtějí sedět vedle sebe,

b) dva chtějí sedět vedle sebe a třetí na kraji.

Dvojici bereme jako jeden prvek.

Chlapci mohou sedět A vedle B , nebo B vedle A .

$$p = 2 \cdot P(5) = 2 \cdot 120 = 240$$

Chlapci se mohou posadit 240 způsoby.

$$p_1 = 2 \cdot P(4)$$

$$p_2 = 2 \cdot P(4)$$

$$p = 4 \cdot P(4) = 96$$

Chlapci se mohou posadit 96 způsoby.

S připomínkami k navrhovanému zákonu chce v parlamentě vystoupit šest poslanců A, B, C, D, E, F .

Urči počet: a) všech možných pořadí jejich vystoupení,

b) všech pořadí, v nichž vystupuje A po E ,

c) všech pořadí, v nichž vystupuje A ihned po E .

a) $p = P(6) = 6! = 720$

Počet všech možných pořadí vystoupení je 720.

b)

$\left. \begin{array}{l} \cdot E A \cdot \cdot \cdot \cdot \\ \cdot E \cdot A \cdot \cdot \cdot \cdot \\ \cdot E \cdot \cdot A \cdot \cdot \cdot \cdot \\ \cdot E \cdot \cdot \cdot A \cdot \cdot \cdot \\ \cdot E \cdot \cdot \cdot \cdot A \cdot \cdot \end{array} \right\} p_1 = 5 \cdot P(4)$	,	$\left. \begin{array}{l} \cdot \cdot \cdot E A \cdot \cdot \cdot \cdot \\ \cdot \cdot \cdot E \cdot A \cdot \cdot \cdot \cdot \\ \cdot \cdot \cdot E \cdot \cdot \cdot A \cdot \cdot \end{array} \right\} p_3 = 3 \cdot P(4)$
$\left. \begin{array}{l} \cdot \cdot E A \cdot \cdot \cdot \cdot \\ \cdot \cdot E \cdot A \cdot \cdot \cdot \cdot \\ \cdot \cdot E \cdot \cdot \cdot A \cdot \cdot \cdot \\ \cdot \cdot E \cdot \cdot \cdot \cdot A \cdot \cdot \end{array} \right\} p_2 = 4 \cdot P(4)$	,	$\left. \begin{array}{l} \cdot \cdot \cdot \cdot E A \cdot \cdot \\ \cdot \cdot \cdot \cdot E \cdot A \cdot \cdot \end{array} \right\} p_4 = 2 \cdot P(4)$
		$\cdot \cdot \cdot \cdot \cdot \cdot E A \quad p_5 = 1 \cdot P(4)$

$p = p_1 + p_2 + p_3 + p_4 + p_5 = 15 \cdot P(4) = 15 \cdot 24 = 360$

Počet všech pořadí vystoupení, v nichž vystupuje A po E , je 360.

c) $p = P(5) = 5! = 120$

Skupinu EA považujeme za jeden prvek.

Počet všech pořadí vystoupení, v nichž vystupuje A ihned po E , je 120.

Kombinace bez opakování

kčlenná kombinace z n prvků je neuspořádaná ktice sestavená z těchto prvků tak, že každý se v ní vyskytuje nejvýše jednou. To znamená, že na pořadí prvků ve skupině nezáleží. Počet všech kčlenných kombinací označujeme $C_k(n)$.

$$C_k(n) = \binom{n}{k} = \frac{n!}{k! (n - k)!}$$

Příklady na kombinace bez opakování

Urči, kolika způsoby lze na šachovnici (8×8 polí) vybrat:

a) trojici polí,

b) trojici polí neležících v témže sloupci,

c) trojici polí neležících v témže sloupci ani v téže řadě,

d) trojici polí, která jsou nestejně barvy.

$$a) p = C_3(64) = \binom{64}{3} = \frac{64!}{3! \cdot 61!} = \frac{64 \cdot 63 \cdot 62}{3 \cdot 2} = 41\,664$$

Vybíráme 3 políčka ze 64, nezáleží na pořadí.

Trojici políček lze vybrat 41 664 způsoby.

$$b) p = C_3(64) - 8 \cdot C_3(8) = \binom{64}{3} - 8 \cdot \frac{8!}{3! \cdot 5!} = 41\,216$$

Od všech trojic odečteme ty, které leží ve stejném sloupci.

Trojici políček neležících v jednom sloupci lze vybrat 41 216 způsoby.

$$c) 2 \cdot 8 \cdot \binom{8}{3}$$

Určíme počet trojic políček ležících v témže sloupci nebo řadě.

$$p = \binom{64}{3} - 16 \binom{8}{3} = 40\,768$$

Od všech trojic odečteme ty, které leží v témže sloupci a v téže řadě.

Trojici políček neležících v jednom sloupci ani jedné řadě lze vybrat 40 768 způsoby.

$$d) \binom{32}{2} \cdot \binom{32}{1}$$

Určíme počet trojic, které mají jedno pole bílé a dvě černá.

$$p = 2 \cdot \binom{32}{2} \cdot \binom{32}{1} = 64 \cdot \binom{32}{2} = 31\,744$$

Počet trojic, které mají dvě pole bílá a jedno černé, je stejný.

Trojici políček, která jsou nestejně barvy lze vybrat 31 744 způsoby.

Urči, kolika způsoby je možno ze 7 mužů a 4 žen vybrat šestičlennou skupinu, v níž jsou:

a) právě dvě ženy,

b) alespoň dvě ženy.

$$a) p = \binom{4}{2} \cdot \binom{7}{4} = \frac{4!}{2! \cdot 2!} \cdot \frac{7!}{4! \cdot 3!} = 210$$

Ke dvěma ženám vybereme čtyři ze sedmi.

Skupinu se dvěma ženami lze vybrat 210 způsoby.

$$b) p = \binom{4}{2} \cdot \binom{7}{4} + \binom{4}{3} \cdot \binom{7}{3} + \binom{4}{4} \cdot \binom{7}{2} = 371$$

Alespoň dvě ženy znamená: buď právě dvě nebo právě tři nebo právě čtyři ženy.

Skupinu s nejméně dvěma ženami lze vybrat 371 způsoby.

Variace s opakováním

kčlená variace s opakováním z n prvků je uspořádaná ktice sestavená z těchto prvků tak, že každý prvek se v ní vyskytuje nejvýše k krát. Počet všech k členných variací s opakováním označujeme $V'_k(n)$.

$$V'_k(n) = n^k$$

Příklady na variace s opakováním

Státní poznávací značka v nějakém státě je tvořena uspořádanou sedmicí, jejíž první tři členy jsou písmena vybíraná z 28 písmen a další 4 číslice. Urči, kolik poznávacích značek je ve státě k dispozici.

$$p = V_3'(28) \cdot V_4'(10) = 28^3 \cdot 10^4 = 219\,520\,000$$

Ve státě je k dispozici 219 520 000 značek.

Urči počet všech přirozených čísel menších než 1 000 000, která lze zapsat dekadicky pouze užitím číslic 5 a 8.

$$V_1'(2) = 2^1 = 2$$

$$V_2'(2) = 2^2 = 4$$

$$V_3'(2) = 2^3 = 8$$

$$V_4'(2) = 2^4 = 16$$

$$V_5'(2) = 2^5 = 32$$

$$V_6'(2) = 2^6 = 64$$

$$p = 64 + 32 + 16 + 8 + 4 + 2 = 126$$

Počet jednociferných čísel.

Počet dvojciferných čísel.

Počet trojčiferných čísel.

Počet čtyřčiferných čísel.

Počet pěticiferných čísel.

Počet šesticiferných čísel.

Hledaných čísel je 126.

Permutace s opakováním

kčlenná permutace s opakováním z n prvků je uspořádaná ktice z těchto prvků tak, že každý se v ní vyskytuje alespoň jednou. Počet všech permutací s opakováním z n prvků, v nichž se jednotlivé prvky opakují k_1 krát, k_2 krát, ... k_n krát, se označuje $P'(k_1, k_2, \dots, k_n)$.

$$P'(k_1, k_2, \dots, k_n) = \frac{(k_1 + k_2 + \dots + k_n)!}{k_1! \cdot k_2! \cdot \dots \cdot k_n!}$$

Příklady na permutace s opakováním

Urči počet způsobů, jimiž lze umístit všechny bílé šachové figurky (král, dáma, 2 věže, 2 jezdcí, 2 střelci, 8 pěšců):

a) na dvě pevně zvolené řady šachovnice (8×8 polí),

b) na libovolné dvě řady šachovnice.

$$\text{a) } p = P'(8, 2, 2, 2, 1, 1) = \frac{16!}{8! \cdot 2! \cdot 2! \cdot 2!} = 64\,864\,800$$

Dvě pevně zvolené řady mají 16 polí.

$$\text{b) } \binom{8}{2}$$

Počet způsobů, jak lze vybrat 2 řady.

Na každé z těchto dvou řad

máme rozmístit 16 figur.

$$p = \binom{8}{2} \cdot P'(8, 2, 2, 2, 1, 1) = 1\,816\,214\,400$$

Bílé figurky lze na dvě pevně zvolené řady umístit 64 864 800 způsoby

a na dvě libovolné řady 1 816 214 400 způsoby.

Urči počet všech pěticičerných přirozených čísel, jež lze sestavit z cifer 5 a 7, má-li v každém z nich být číslice 5:

a) právě třikrát,

b) nejvýše třikrát,

c) aspoň třikrát.

$$\text{a) } p = P'(3, 2) = \frac{5!}{3! \cdot 2!} = 10$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 5, 5, 5, 7, 7.

$$\text{b) } p_1 = P'(0, 5) = \frac{5!}{5!} = 1$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 7, 7, 7, 7, 7.

$$p_2 = P'(1, 4) = \frac{5!}{1! \cdot 4!} = 5$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 5, 7, 7, 7, 7.

$$p_3 = P'(2, 3) = \frac{5!}{2! \cdot 3!} = 10$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 5, 5, 7, 7, 7.

$$p_4 = P'(3, 2) = \frac{5!}{2! \cdot 3!} = 10$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 5, 5, 5, 7, 7.

$$p = p_1 + p_2 + p_3 + p_4 = 26$$

$$\text{c) } p_1 = P'(3, 2) = \frac{5!}{3! \cdot 2!} = 10$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 5, 5, 5, 7, 7.

$$p_2 = P'(4, 1) = \frac{5!}{4! \cdot 1!} = 5$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 5, 5, 5, 5, 7, 7.

$$p_3 = P'(5, 0) = \frac{5!}{5! \cdot 0!} = 1$$

Počet pěticičerných čísel z cifer 5, 5, 5, 5, 5.

$$p = p_1 + p_2 + p_3 = 16$$

Hledaných pěticičerných čísel, ve kterých je číslice 5 třikrát, je 10.

Hledaných pěticičerných čísel, ve kterých je číslice 5 nejvýše třikrát, je 26.

Hledaných pěticičerných čísel, ve kterých je číslice 5 alespoň třikrát, je 16.

Kombinace s opakováním

kčlenná kombinace s opakováním z n prvků je neuspořádaná k tice sestavená z těchto prvků tak, že každý se v ní vyskytuje nejvýše k krát. Počet všech $kčlenných$ kombinací s opakováním označujeme $C'_k(n)$.

$$C'_k(n) = \binom{n+k-1}{k}$$

Příklady na kombinace s opakováním

Urči počet kvádrů, jejichž velikosti hran jsou přirozená čísla nejvýše rovná deseti.
Urči, kolik je v tomto počtu krychlí.

$$C'_3(10) = \binom{12}{3} = \frac{12!}{3! \cdot 9!} = \frac{12 \cdot 11 \cdot 10}{3 \cdot 2} = 220$$

$$C'_1(10) = \binom{10}{1} = \frac{10!}{1! \cdot 9!} = 10$$

Počet všech kvádrů je 220, počet krychlí je 10.

V sáčku jsou červené, modré a zelené kuličky. Kuličky téže barvy jsou nerozlišitelné.

Urči, kolika způsoby lze vybrat 5 kuliček, jestliže v sáčku je:

a) alespoň 5 kuliček od každé barvy,

b) 5 červených, 4 modré a 4 zelené.

$$a) C'_5(3) = \binom{7}{5} = \frac{7!}{5! \cdot 2!} = 21$$

Pět kuliček lze vybrat 21 způsoby.

$$b) C'_5(3) - 2 = 19$$

Pět kuliček lze vybrat 19 způsoby.

V pěti kuličkách, které vybíráme, nezáleží na pořadí a barvy se v ní mohou opakovat. Jde tedy o 5členné kombinace s opakováním ze tří prvků.

Je možné vytvořit všechny možné pětičky, protože kuliček od každé barvy je dostatečné množství.

Nelze vybrat pět modrých ani pět zelených kuliček.

Ostatní výběry provést lze.

Binomická věta

Pro všechna $a, b \in R$ a $n \in N$ platí:

$$(a + b)^n = \binom{n}{0} a^n + \binom{n}{1} a^{n-1} b^1 + \binom{n}{2} a^{n-2} b^2 + \dots + \binom{n}{n} b^n$$

Tento zápis nazýváme **rozvojem výrazu $(a + b)^n$** .

Vypočítejte $(x^2 + y)^5$

$$\begin{aligned} (x^2 + y)^5 &= \binom{5}{0} (x^2)^5 + \binom{5}{1} (x^2)^4 y + \binom{5}{2} (x^2)^3 y^2 + \binom{5}{3} (x^2)^2 y^3 + \binom{5}{4} (x^2)^1 y^4 \\ &\quad + \binom{5}{5} y^5 = x^{10} + 5x^8 y + 10x^6 y^2 + 10x^4 y^3 + 5x^2 y^4 + y^5 \end{aligned}$$

